

Inače, mora se objektivno priznati, u prvom dijelu knjige u kojem prikazuje SKOJ u periodu priprema i podizanja ustanka u Hrvatskoj, pa donekle u prikazu aktivnosti SKOJ-a na stvaranju antifašističkog fronta u Hrvatskoj i – napokon – u prikazima hrvatske omladine u partizanskim jedinicama i razvoju revolucionarnog omladinskog pokreta do oslobođenja zemlje, ima podosta korisnog i dobrog materijala, postignuta je kakva-takva slika zbivanja, oživljena dokumentima, pismima i sličnim materijalom.

Na kraju svake knjige nalaze se zaključci na nekoliko jezika (srpskohrvatskom, francuskom, engleskom i ruskom), što je svakako vrlo korisno i služi kao informacija za one koji znaju te jezike. Isto tako nalazimo i kod Rajčevića i kod Žarića vrlo korisna imenska kazala koja nam omogućuju brže traženje i nalaženje pojedinih prezimena. No odmah se zapaža razlika: dok Rajčević navodi oko 1.700 imena, Žarić ih ima tek 330, što nije samo rezultat različitih vremenskih razdoblja koja obrađuju (Rajčević dvanaest, a Žarić sedam godina), već i naprijed spomenutih slabosti.

Dobro je i korisno da nekoliko riječi progovorimo i o jezičnoj strani tih tekstova, tim više što su namijenjeni omladini. Jezik, stil i način interpretacije građe uglavnom je korektan, ali osnovna primjedba glasi: u nauci još uvijek nismo našli način izražavanja i prikazivanja prikladan i prihvatljiv za mlada čitaoca. Tu i tamo naći će se poneka jezična i stiljska slabost, kao što je, na primjer, pisanje prezimena i imena mjesta (Ivac umjesto Ivanc, Vurota umjesto Vurot, Letoranić umjesto Letovanić i sl.), nazivi nekih povijesnih termina (npr. operacija Weiss i »Weiss I«; bolje bi bilo IV neprijateljska ofenziva), pa i nekororigirane tiskarske greške.

Grafički je dizajn obavio prokušani i iskusni Zoran Pavlović. Od omotne stranice, tzv. ovitka, koji je originalno koncipiran u crvenim tonovima s pozadinom zida i stiliziranom petokrakom, pa sve do posljednje bilješke sve je obavljeno korektno i ukusno, ali se javlja pitanje onog nesretnog (nespretnog) pisanja malog slova što je stara Pavlovićeva boljka; naime, često ponavljanje nekih naziva kao što je, na primjer, SKOJ čas pisan kao Skoj, čas kao SKOJ, stvara nemalu zbrku i ne služi načelu jedinstvenosti. Nadalje, slog kojim su složene bilješke zaista je presitan (nonparel) i vrlo se teško čita, zamaraju se oči, a kako ih ima mnogo, čitljivost je time otežana. Šteta je što izdavač nije imao dovoljno sredstava pa da knjige opskrbi fotografijama što bi umnogome poboljšalo i kvalitetu knjiga i pomoglo prijemljivosti teksta.

Stanko Dvoržak

JOVANKA KECCMAN, Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama 1918–1941, Narodna knjiga i Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1978, 479 str.

Sudjelovanje i uloga žena Jugoslavije, koje su činile oko polovicu njezina stanovništva i oko 40 posto radničke klase, u radničkom pokretu i društvenom životu uopće u vremenu između dva svjetska rata, tema je koja se ne može

zaobići u istraživanju ne samo radničkoga, političkog i sindikalnog pokreta nego i društvenih procesa u cjelini. Žene su bile najobespravljeniji dio tadašnjeg društva bez obzira na svoju klasnu pripadnost, čak i bez prava glasa, a da se o drugim pravima i ne govori. Jedinu mogućnost svoje društvene emancipacije i potpunog oslobođenja imale su u okvirima klasnog radničkog pokreta, jer je radnička klasa sa svojom avangardom, Komunističkom partijom Jugoslavije na čelu, mogla jedina da u borbi za svoje oslobođenje oslobodi i čitavo društvo svakog potčinjavanja i eksploatacije. Zato su žene bile ravnopravni suborci svojih drugova u klasnom radničkom pokretu, pokretu usmjerenom prema rušenju starog i uspostavljanju novog društva, pokretu što se opredijelio za revoluciju 1919. i uspješno je proveo u toku narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije od 1941. do 1945. Međutim, na organiziranje žena i njihovo uključivanje u društveni život pokušavale su utjecati i građanske snage putem raznih ženskih organizacija čiji se rad uglavnom ograničavao na prosvjeđivanje žena i zahtjeve za političkim i građanskim pravima. Do pojave knjige Jovanke Kecman »Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama 1918–1941«, o tim problemima se u jugoslavenskoj historiografiji pisalo relativno malo (npr. grupa autora: J. Bojović, R. Jovanović, Z. Lakić, R. Pajović, S. Stanišić, »Žene Crne Gore u revolucionarnom pokretu 1918–1945«; D. Begić, »Antifašistički front žena u Bosni i Hercegovini u vremenu od 1937. do 1941. godine«, te zbornik dokumenata i članaka iz štampe »Žene Hrvatske u radničkom pokretu do aprila 1941. godine«). Ti su problemi, doduše, obrađivani u radovima koji govore o razvoju radničkog i osobito komunističkog pokreta, ali više-manje usput, pa prikaz položaja i borbe žena Jugoslavije u pokretu što ga je vodila i usmjeravala KPJ i u društvu uopće u knjizi J. Kecman predstavlja svojevrsan pionirski pothvat i istovremeno cjelovitu obradu. To znači da je autorica prvi put vrlo temeljito istražila arhivsku građu i suvremenu štampu o problematici naprednog ženskog pokreta u cijeloj Jugoslaviji i svoje rezultate prezentirala u ovoj monografiji koju je pregledno podijelila prema problemima i razdobljima, dajući zainteresiranom čitaocu obilje podataka o političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, kulturnoj obespravljenosti žena i njihovoj borbi u sklopu političkog i sindikalnog komunističkog pokreta da se oslobode kao i pokušajima buržoaskih snaga da s jedne strane onemoguće tu borbu, a nasuprot tomu da okupe žene oko programa i politike svojih stranaka, svodeći borbu žena na pitanje usklađivanja njihovih prava s muškarcima.

U uvodnim razmatranjima J. Kecman obradila je društveni položaj žena, njihove organizacije, te aktivnost u okvirima radničkog pokreta do prvoga svjetskog rata i u toku tog rata, te njihov društveno-ekonomski položaj u novostvorenoj državi Kraljevini SHS nakon 1918. U prvom dijelu pod naslovom Učešće žena u radničkom pokretu i ženskim organizacijama od stvaranja zajedničke države do šestojanuarske diktature (1918–1929), a taj se sastoji od prve glave – Delatnost KPJ na uključivanju žena u revolucionarni pokret u periodu njene legalnosti, te druge glave – Borba radnih žena i ženske organizacije od Obznane do šestojanuarske diktature, na svega stotinjak stranica autorica je obradila odnos KPJ prema rješenju ženskog pitanja, nastojanja drugih društvenih snaga da okupe žene u posebnim ženskim organizacijama, aktivnost žena u klasnom radničkom pokretu, a posebno u sindikalnim organizacijama i u štrajkovima. Dvadesetih godina pitanje rješenja ekonomskog i političkog položaja žena nije ni u programu i akciji Komunističke partije, ni u drugih društvenih snaga, dobilo

one razmjere kao kasnije, tridesetih godina, kad je KPJ u svom sazrijevanju u istinski radničku partiju, snagu koja je osmislila revoluciju i koja ju je jedinstvena, organizacijski i politički sposobna mogla provesti, veliku pažnju poklonila i rješenju ženskog pitanja u ekonomskom, političkom i kulturnom pogledu. Zbog toga taj prvi dio knjige J. Kecman nije tako opširan kao drugi dio u kojem su obrađene tridesete godine, tj. razdoblje od 1929. do 1941. godine. Taj dio s naslovom *Žene u radničkom pokretu i ženskim organizacijama od šestojanuarske diktature do okupacije Jugoslavije (1929–1941)* podijeljen je na pet glava (*Aktivnost žena u redovima radničke klase, Delatnost ženskih organizacija, KPJ osniva legalne organizacije za okupljanje žena, pokreće ženske listove i utiče na aktivnost žena u pojedinim društvima i udruženjima, Učestvo žena u borbi protiv rata i fašizma, Žene u organizacijama i rukovodstvima KPJ*) i vrlo opširno govori o teškoćama u okupljanju žena u organizirani politički i sindikalni pokret, jer su one bez obzira na svoju borbenost kao najobespravljeniji dio društva (bilo ih je oko 67 posto nepismenih, bile su uglavnom nekvalificirane, s manjim nadnicama od muške radne snage, a nadnice radnika u Jugoslaviji bile su na pretposljednem mjestu u Evropi), uostalom kao i velik dio njihovih muških drugova, bile radnice prve generacije koje su tek stjecale svijest o potrebi čvrste organizacije. No bez obzira na te teškoće, žene radnice su u mnogim akcijama koje je vodila KPJ i sindikati pod njezinim utjecajem imale vidno mjesto — npr. u štrajkovima, proslavama Prvog maja, kao i Međunarodnog dana žena — 8. marta. Usprkos nastojanjima Jugoslovenskog ženskog saveza i drugih ženskih organizacija pod utjecajem buržoazije, one su ostale u redovima klasnog radničkog pokreta ili u onim legalnim organizacijama za okupljanje ženske radničke i druge omladine, studentica, žena na selu itd. Mnoge žene, radnice, seljanke, intelektualke ujedinjene pod vodstvom KPJ u godinama uoči rata i revolucije, neumorno su radile ne samo u organizaciji sindikata ili drugim spomenutim organizacijama, već su bile izuzetno aktivne u općim akcijama što ih je u to vrijeme poduzimala KPJ; od pomoći španjolskim borbama, preko rada u Crvenoj pomoći, rada na izdavanju ženskih listova do djelatnosti u društveno-političkom životu uopće, pa su zbog toga bile izvrnute progonima i osudama režima. U tom je dijelu knjige J. Kecman vrlo detaljno dala pregled svih zbivanja u koja su bile uključene žene, povezujući ih s općim tokovima razvoja Komunističke partije Jugoslavije, pa je tako pokazala kako se, osobito nakon 1935, a pogotovo nakon 1937. i dolaska Josipa Broza Tita na čelo KPJ, Partija sve više otvarala prema svim društvenim problemima tražeći i našavši rješenja za njih. Jedno od takvih društvenih pitanja bilo je i pitanje obespravljenosti žena, žena-radnica, žena-seljanki, žena-intelektualki. Sve njih je uvelike u svojim redovima, ili u okvirima sindikata pod svojim utjecajem, ili u ženskim organizacijama, uspjela okupiti KPJ koja je jedino u ukidanju svake eksploatacije i oslobođenja radničke klase i drugih radnih slojeva, kao i nacionalnog oslobođenja ugnjetenih naroda, našla rješenje društvenih problema.

Na kraju knjige J. Kecman je u Zaključku rezimirala svoja istraživanja ekonomskog, političkog i kulturnog položaja žena te njihove djelatnosti u društvenim, političkim i sindikalnim organizacijama. Nakon sažetka na francuskom jeziku, popis je skraćena, izvora i literature te registar ličnih imena — što sve olakšava uvid u ovu pregledno napisanu knjigu. Jedina je šteta što autorica nije navela i noviju literaturu o radničkom pokretu uopće — knjiga je izašla iz štampe 1978 — a nema literature nakon 1972. godine.

Bez obzira na ovu posljednju primjedbu, valja reći da je ova monografija J. Kecman značajan prilog historiografiji radničkog pokreta u Jugoslaviji, a posebno važna za svakog budućeg istraživača ženskog pokreta i sudjelovanja žena u radničkom pokretu i ženskim organizacijama jer je otvorila uvid u probleme i dala putokaz svima onima koji obrađuju taj aspekt radničkog pokreta i ženski pokret u cjelini.

Bosiljka Janjatović

DRAGUTIN PAVLIČEVIĆ, Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj, Zagreb, 1980, 394 str.

Knjiga dra Dragutina Pavličevića, višeg znanstvenog suradnika u Odjelu za hrvatsku povijest Centra za povijesne znanosti u Zagrebu, izašla je u seriji »Biblioteke znanstvenih radova« u izdanju Sveučilišne naklade Liber i Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu.

Osim dobrog poznavanja literature, autor se u svom radu služio nobjavljenom arhivskom građom iz Hrvatske, te suvremenim novinskim i dokumentarnim tekstovima (izvještajima, spomen-knjigama i brošurama).

Taj rad — koji je pod naslovom »Narodni pokret, seljački nemiri i bune u Hrvatskoj 1883. godine« obranio 1976. kao doktorsku disertaciju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu — Pavličević je obradio u osamnaest poglavlja, svrstavši ih u pet dijelova međusobno povezanih u jedinstvenu cjelinu. Raspravljajući najprije o gospodarskim, društvenim i političkim pitanjima u Hrvatskoj, a zatim tražeći u njima izvor nemira i buna 1883, autor nije primijenio isključivo kronološki oblik izlaganja već poglavito problematski.

Nakon sažetog predgovora autor je dao kritički historiografski pregled. Smatrajući s pravom da su nemiri 1883. bili »jedna od prijelomnih točaka hrvatske povijesti druge polovice XIX stoljeća i najveći socijalno-politički pokret od 1848. do 1903«, autor je ispravno zaključio da »narodni pokret, nacionalno i političko jedinstvo, koje je tada došlo do izražaja, kao i nemiri i bune u selima i gradovima, nisu našli većeg odjeka« u povijesnoj literaturi.

Autor je narodnom pokretu u Hrvatskoj 1883. pristupio kao socijalnom pokretu nižih slojeva pučanstva. Ali prije prelaska na zadanu temu, on je u prvom opširnom dijelu knjige raspravljao o prilikama u Hrvatskoj prije narodnog pokreta (od 1873. do 1883), smatrajući s pravom da se samo »sveobuhvatnom analizom gospodarskoga, društvenog i političkog života u Hrvatskoj i njenih odnosa prema Ugarskoj« mogu »otkriti uzroci nezadovoljstva, izbijanje demonstracija, nemira i seljačkih buna, odnosno nacionalnog, protumadarskog pokreta u cjelini«. U tom temeljito obrađenom dijelu knjige, autor je — raspravljajući o gospodarskim i financijskim prilikama, agrarnoj krizi i njenim posljedicama u Hrvatskoj sedamdesetih i osamdesetih godina XIX stoljeća (o mijenjanju posjedovnih odnosa, promjenama u načinu proizvodnje i potrošnje, raspadanju obiteljskih zadruga, povećanju poreznih obaveza, osiromašenju pučanstva, te općem raslojavanju društva) — pokazao njenu gospodarsku, privrednu i tržišnu nerazvi-